

סוגיית "קרן כעין שגנב" ישי ניר וראם דה-האן¹

- א. מהלך הגמרא
- ב. מהו חידושו של רב?
- ג. שיטת המחנה אפרים
- ד. סתירת דברי ה"מחנה אפרים"
- ה. בירור דברי הראשונים
- ו. עיון בהמשך דברי הרא"ש
- ז. ה"אור שמח"
- ח. הבנת דברי התוספות
- ט. הבנת שיטת רש"י

א. מהלך הגמרא

הסוגיא (ב"ק סה.) פותחת באמירתו של רב: "גופא אמר רב, קרן כעין שגנב, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה, כשעת העמדה בדין", ומקורו מהפסוק (שמות כב: ג): "אם המצא תמצא בידו הגניבה משור עד חמור עד שה חיים שניים ישלם". המלה "חיים" לכאורה לא נדרשת למהלך הפסוק, שהרי הפסוק מדבר על תשלום כפל שהוא תשלום קנס, ואם הדין שנלמד מהמילה חיים היה קשור לפסוק אז המילה חיים מיותרת, ולכן מקשר רב את המילה חיים למילה גניבה. המילה חיים מלמדת דין שאם בעל חי נגנב ומת (או חפץ נגנב ונשבר) בשעה שהוא ברשות הגנב, ונתחייב הגנב דמים תמורתו, אם קיים הפרש בין ערך החפץ בשעת הגניבה לשעת העמדה בדין, אנו נחייב את הגנב לשלם כשעת הגניבה. דין "חיים" קיים בתשלום הממון המקורי של הגניבה, כלומר הקרן, ומלמד שרק בתשלום קרן ישלם כשעת הגניבה, ואילו בתשלומי קנס ישלם הגנב כשעת העמדה בדין.

---

¹ כמובן שדברים אלו נאמרו ביחד עם כל הכיתה של הרב יעקב פיינגולד, ואנו מייצגים רק זווית של הדברים שנאמרו בשיעור. ברצוננו להודות לכל השיעור, על אמירת הדברים וחיידודם, ולרועה העדר, הרב יעקב פיינגולד.

העובדה שרב למד את הדין מהפסוק מלמדת שלא היינו חושבים כך בעצמנו, ולכן התורה הייתה צריכה לחדש לנו דין זה. לפיכך, יש לברר מה אנו היינו חושבים ללא חידוש התורה, ומה השתנה לנו אחרי שאנו יודעים את חידוש התורה, להבנת מושגי הגניבה, והחיוב עלייה.

ב. מהו חידושו של רב?

חידושו של רב הוא לחלק בין התשלום הממוני של הגניבה (תשלום הקרן), לתשלום הקנס שבגניבה (תשלום כפל ותשלומי ארבעה וחמשה), לגבי הזמן הקובע את שווי ההשבה הכספית. אנו רוצים לברר מה היה עד חידושו של רב. המשמעות הראשונה הברורה של חידושו הינה שהיה פשוט שתשלום זה הוא כמכלול ולא בנפרד. כעת יש לשאול: האם זה שמשלם קרן כשעת הגניבה זה הפשט והחידוש הוא בתשלום כפל וארבעה וחמשה כשעת העמדה לדין? או שמא להיפך, הפשט הוא שמשלם כשעת העמדה לדין וחידושו של רב זה שבתשלום הקרן ישלם כעין שגנב?

בדיון זה ראינו שלוש שיטות מרכזיות:

ד"ש"י - משני מקורות ברש"י² מובן שעד חידושו של רב היה ברור שהגנב משלם את כל סוגי התשלום כשעת העמדה לדין, ובא רב וחידש מהפסוק שבקרן ישלם כשעת גניבה ולא כשעת העמדה לדין. לפי רש"י, חידוש זה מצוי בשני פסוקים, הפסוק שהובא בסוגיא, שממנו לומד רב את "אחייה לקרן", והפסוק (ויקרא ה: כג) "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל..."³, ומדייקת הגמרא אשר גזל- כמה שגזל.

אנו רואים שרש"י לומד את הנקודה הזו משני פסוקים. למה הוא לא מסתפק באחד? והעלינו אפשרות בשיעור שזה בגלל שאנו צריכים פסוק אחד לגנב (רב), ואחד לגזלן (בגמרא בפסחים).

תוספות⁴ - התוספות מביאים בתחילת דבריהם את המשנה (צג): "כל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה", ומוכיחים שהגמרא מתייחסת למשפט זה לא רק כנוגע לדין שינוי אלא אף לשינוי בתעריף החפץ, שמשלם כשעה ראשונה. אם כן, מה

² ב"ק סד: , ד"ה "אחייה לקרן כעין שגנב" ופסחים לב., ד"ה "כל היכא".

³ ועיין בגמרא בדף סו. "אמר רבה שינוי קונה כתיבא ותנינא וכו'".

⁴ בסוגיא שלנו (סה, ד"ה "גופא אמר רב קרן כעין שגנב").

החידוש בדברי רב, והרי כבר יש לי משנה שאומרת את זה⁵? לפיכך, אומרים התוספות שחייבים לומר שהיה ברור לנו שאת כל חלקי התשלום (קרן וקנס) משלמים כעין שגנב, והחידוש הוא ההוצאה של תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה מדין זה, והקביעה שבהם ישלם הגנב כשעת העמדה לדין. אולם, סוף סוף אנו רואים מהסוגיא שהחידוש הוא בקרן "אחייה לקרן"? משיבים התוספות שמוכן "אחייה" לגבי דין קרן הוא, החייה דווקא אותו כמו הדין המקורי מהפסוק אשר גזל, שמשלמים כעין שגנב. זאת אומרת, חידושו של רב הוא לגבי דין כפל וארבעה וחמשה, שלא יעברו יחד עם הקרן לשעה הראשונה. לפי תוספות, לומדים את דין הקרן שבעין שגנב מהפסוק בעניין גזל, והפסוק של רב בגנב מחדש דווקא בתשלומי כפל וארבעה וחמשה ולא על תשלום קרן. גם לפי שיטה זו, הסברה הפשוטה הייתה שישלם כשעת העמדה בדין.

דא"ש⁶ - הרא"ש דוחה את ההבנה שהחידוש הוא בזה שבקרן ישלם כשעה שגנב, כי זה פשוט מסברה. הוא מוכיח את זה מההעמדות השונות של המקרה של רב בסוגיא, שבה אנו מדברים על גנב חבית יין שהייתה שווה ארבע זוז ועכשיו שווה זוז. אומר הרא"ש שלא היינו חושבים שאם שבר בטעות ישלם ארבע, כמו שהייתה שווה, כי הרי בשעת השבירה הגנב לא עשה שום מעשה, ואפילו אם הגנב פשע בשמירה על החבית אי אפשר להגיד שישלם כשעת העמדה לדין, כי גזלן לא מתחייב בשמירה⁷, ולכן אפשר לחייב אותו רק על שעת גניבה, שאז החפץ היה שווה ארבע. גם אם שתה או שבר ישלם כשעת הגניבה, כי אחרת החוטא נשכר, כלומר שיצא שאם הוא לא שותה הוא ישלם ארבע (כשעת גניבה) ואם הוא שותה ישלם זוז אחד (כשעת העמדה בדין).

החידוש לדעתו הוא, כתוספות, שתשלומי כפל וארבעה וחמשה ישלם כשעת העמדה לדין. בניגוד לתוספות, שלמדו את דין הקרן מפסוק, הרא"ש לומד את זה כהגיון, שפשוט מסברה שהחידוש הוא לא לגבי דין קרן, כמו שהוכחנו. הפסוק רק בא להוציא את החידוש הזה מדין הכפל. החיבור בין גניבה וחיים, "אחייה לקרן" יוצר דיוק שהדין של כעין שגנב יהיה דווקא בקרן, ולא יכלול את תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ואותם ישלם כשעת העמדה בדין.

⁵ יצוין, כי ראינו בסוגייתנו שדין זה שבמשנה נלמד מפסוק. ולכן מובן שאלת התוספות הוא מה החידוש בדברי רב, והרי כבר יש לי פסוק שאומר את זה!

⁶ פסקי הרא"ש, פרק שביעי, בתחילת סימן ב'.

⁷ מפני שכאשר הגזלן גוזל, הוא לא מתכוון לשלם אלא רק לקחת את זה, ועיין בפלפולא חריפתא על הרא"ש כאן.

אנחנו שאלנו על הרא"ש מה הוא עושה עם הפסוק בעניין גזלן, כי ראינו שיש שני פסוקים שמהם מובן הדין של "כשעת גניבה", אחד על גנב ואחד בעניין גזלן. את הפסוק בעניין גנב הרא"ש צריך כדי ללמוד ממנו שהחידוש של רב בנוגע לדיני כפל וארבעה וחמשה, אינו תקף לגבי דין קרן. אולם, בגזלן אין דין כפל ובכל זאת הוא מלמד אותי שקרן לא נכללת בחידוש, ולכן הרא"ש חייב להסביר את הפסוק הזה.

ג. שיטת המחנה אפרים

לבעל מחנה אפרים⁸ יש חקירה, הנוגעת לדיני חיוב ממון, והיא: מהי סיבת התשלום על נזק שגרמת. יש מקרה שנוצר בו נזק, והשאלה היא כמה אני אשלם על נזק שגרמתי לניזק במקום בו קיים הפרש בין ערך החפץ בשעת השבירה לערכו בשעת התשלום?

אומר המחנה אפרים ששתי אפשרויות ישנם איך לשלם על נזק: "לפי מדה או לפי דמים":

תשלום לפי דמים - ברגע שאני יצאתי לך הפסד, נזק, מרגע זה ממש אני חייב להחזיר לך את ההפסד שגרמתי לך. אני אשלם כמו שהזקתי לך בשעת החיוב, כלומר ברגע שיצרת את הנזק. גם אם כעבור תקופת זמן שוויו של החפץ עלה, זה לא משנה לי ואני אשלם כמו שווי החפץ בשעת ההיזק, כי אז נוצר החיוב לשלם.

תשלום לפי מדה - ברגע שאני יצאתי לך הפסד, נזק, מרגע זה אני חייב למלאות לך את החסר של החפץ החסר שיצרת לך. כאשר אני ארצה לשלם לך על הנזק שגרמתי לך, על ההפסד, אני אשלם לך כדי לכסות את ההפסד, כלומר כמו שאגרטל כזה עולה עכשיו, כדי להשלים את חסרון החפץ שיצרתי.

את החקירה הזו רוצה המחנה אפרים להשליך גם על הסוגייה שלנו בתשלום עבור גניבה ולהראות שהמחלוקת בין רש"י ותוספות מצד אחד לרא"ש מצד שני, היא המחלוקת בדיון איך אמור נזק להשתלם. לטענתו, רש"י ותוספות אומרים שמשלם לפי מידה, לעומת הרא"ש שאומר שמשלם לפי דמים.

הרא"ש מבין מסברא שתמיד ישלם את הקרן כעין שגנב, ולכן יוצא שחידושו של רב הוא דווקא בכפל וארבעה וחמשה, שבהן ישלם שלא כשעת גניבה אלא כשעת העמדה בדיון. על כך אומר המחנה אפרים שברור שעל פי הרא"ש ישלם לפי דמים בנזק, כי אם כל כך פשוט לו לגבי גנב שישלם כשעת הגניבה, חייבים לומר שפשוט

---

⁸ המחנה אפרים, בתחילת הלכות נזקי ממון, על הרמב"ם.

לו לגבי נזק גם כן שישלם כשעה הראשונה, ולכן, אומר המחנה אפרים, פוסק הרא"ש, שישלם כשעת הגניבה, כלומר לפי דמים. לעומת זאת, רש"י ותוספות למדו הפוך. מבחינת הבנת החידוש של רב, יש מחלוקת בין רש"י לתוספות, אך בשאלה מאיפה מגיע החידוש הזה שניהם מסכימים שקרן כעין שגנב הוא מפסוק, ולא מסברא. אומר המחנה אפרים שלרש"י ותוספות ברור שאם לא היה את הפסוק שממנו לומדים את החידוש, היינו חושבים שמשלם לפי שעה אחרונה (דהיינו מידה), כי החיוב הוא להשלים את החפץ עצמו, כלומר בשווי שלו כעת. אכן, יש לנו את הפסוק שמלמדנו שבגניבה משלם לפי דמים, שלא כבנוזק, בו הסברא הבסיסית היא שהמזיק חייב להשלים לניזק את החפץ, כמו שעת התשלום (דהיינו מידה), ולכן יהיה חייב להלכה לדעתם להחזיר לו או את שווי של החפץ בשעת התשלום.

ד. סתירת דברי ה"מחנה אפרים"

הרב דוד כהן⁹ - "אולם עיקר דברי המחנה אפרים הם חידוש גדול, ולכאורה הפשיטות היא, שמי שהזיק חפץ משלם כפי שוויו בשעת הנזק, ולא כפי שוויו בשעת תשלומין". עצם חידושו של המחנה אפרים הוא חידוש עצום, בעצם הרעיון להשוות את דין הגנב לדין המזיק. ברור שבשעת הנזק נוצר חיוב ממון, שנקרא על שם המעשה, שעת הנזק, מפה והלאה לא מתחייב יותר המזיק (על הערך הבורסאי של החפץ)¹⁰. לעומת זאת, בגניבה לא בטוח שזה ההיגיון הפשוט, מכיוון שכאשר אני גונב, עוד לפני שנולד החיוב להחזיר לו את הכסף תמורת החפץ שנאנס, אני חייב להחזיר את החפץ עצמו. רק אם אין אפשרות כזאת, נחייב אותך בתשלום שוויו של החפץ. רוצים אנו לומר שחיוב הממון לא נוצר מהשנייה הראשונה, אלא רק כאשר אין ביכולתי להחזיר את החפץ, כך שההיגיון הבסיסי יגיד לי שבגניבה משלם כשעת העמדה בדין, כי רק אז, כשכבר אין לי חיוב להחזיר את החפץ, נוצר חיוב להחזיר ממון.

אמנם, זו הסברה הפשוטה ביותר, אך יש מקום לומר גם סברה אחרת. עצם הגניבה נחשבת כאיבוד החפץ מן הבעלים בנוזק, ובשניה זו נולד חיוב ממוני, אלא שאומרת התורה שכל זמן שהחפץ עצמו קיים, חייב להשיב דווקא אותו, אך ברגע שייאנס יעלה ויפיע החיוב הממוני שנוצר ברגע הראשון.

⁹ בספרו "מדה מרובה" על פרק מרובה בבא קמא, בסוגיית שלנו. וכהשלמה לדבריו עיין בחידושי הרב פוברסקי על הסוגיא שלנו.

¹⁰ עד כאן דבריו.

מתוך הקדמה זו יש מקום לגשת לבחון מחדש את דברי הראשונים.

ה. בירור דברי הראשונים

לפי רש"י ותוס', במקרה של מעיקרא ארבע ולבסוף זוו אנו נזקקים לפסוק ללמד שקרן כעין שגנב, כלומר שהסברה היתה לשלם את הקרן כשעת העמדה בדין. אולם, אם בשעת הגנבה היתה שווה ארבע נוצר מיד חיוב לשלם ארבע, ואיך יפקע חיובו זה בכך שהחפץ הוזל? לפי דברינו יובן, שברגע הראשון לא נוצר כלל חיוב ממוני, רק חיוב להחזיר את החפץ, ורק כשאבד נוצר החיוב הממוני ואז התחייב רק זוו. הפסוק מלמד שמשלם את הקרן כעין שגנב, וכאן מקום לעיין מה חידש הפסוק? האם נשארים אנו בהבנתנו שהחיוב הממוני נולד רק עם אובדן החפץ אולם יותפס על פעולת הגניבה או שמא הפסוק מלמד שהבנתנו עד עכשיו אינה נכונה ובאמת ברגע הגניבה, הגניבה עצמה נחשבת כאיבוד החפץ מן הבעלים וכבר אז נוצר החיוב הממוני אלא שאומרת התורה שאם החפץ קיים בעינו חייב להשיבו, אך ברגע שנאנס עולה החיוב הממוני של הרגע הראשון?

הרא"ש כותב שקרן כעין שגנב זוהי סברה. ההבנה הפשוטה היא שהרא"ש סובר כאפשרות השנייה שהעלינו, שברגע הראשון נולד החיוב הממוני. אולם, אין הדבר פשוט כלל. בתחילת דברינו, הבאנו את מבנה דברי הרא"ש בביאור מדוע זוהי סברה, מכיוון שבהתבוננות קצרה נראה שאי אפשר לחייבו כשעת העמדה בדין, שהרי אם נשברה ממילא אי אפשר לחייבו כשעת שבירה כי לאו מידי קעביד, אם פשע בשמירתה גם אי אפשר לחייבו מכיוון שלגנב אין דיני שומרים, ואז יצא מצב שגם אם ישבור בידים לו יהיה חייב שלא יהיה חוטא נישכר, ואם כן לא נותר לנו אלא לחייבו כשעת גניבה. על דברים אלו של הרא"ש שאלנו שתי שאלות:

1) אם באמת לפי הרא"ש החיוב הממוני נולד ברגע הראשון מדוע לא אומר כך במפורש ובמקום זאת אומר שהחיוב כרגע הראשון הינו מאילוץ מכיוון שאי אפשר לחייבו כשעה אחרונה?

2) בשבר בידים מנמק הרא"ש שלא נחייב רק זוו שלא יהא חוטא נשכר. משמע שלולי סברה זו הינו מחייבים זוו כדהשתא, ולכאורה אם ברגע הראשון נולד חיוב ארבע איך הוא פקע? ולמה יתחייב כעת רק זוו?

כל השאלות האלו מובילות אותנו לומר¹¹, שלפי הרא"ש החיוב היה אמור להיות רק כשעת העמדה בדין, מפני שגנב אין לו חיוב משעה הראשונה אלא יש לו חיוב רק על חפץ ורק כשנאנס נולד החיוב הממוני ועכשיו הממון שווה זוז. אכן, אומר הרא"ש שאין מעשה מחייב, כלומר אמנם הדבר המתבקש הוא לחייב כפי רגע אובדן החפץ, אבל מכיוון שהטלת החיוב היא על האדם, צריך מעשה שנוכל עליו להתפיס את החיוב, ואם לאו מידי קעביד, יצא שהמעשה הכי קרוב הוא הגניבה. החיוב על מעשה הגנבה נולד רק בסוף, ברגע אובדן החפץ, חוץ ממצב של שבירה, שאז אפשר לשייך את החיוב, למעשה של שעת השבירה.

ו. עיון בהמשך דברי הרא"ש

הרא"ש כותב בהמשך דבריו¹², "ועוד דסברא הוא, דקרון מתחייב בשעת גניבה, אבל כפל ארבעה וחמשה לא מחייב עד שעת העמדה בדין- דאי מודה מפטר" את דבריו פותח במילים "ועוד דסברא הוא דקרון נתחייב בשעת גניבה". המובן הפשוט של דבריו הוא שדרך אחרת ישנה לביאור קרון כעין שגנב, שכבר בשעה הראשונה נוצר חיוב ממוני, אשר כל זמן שהחפץ קיים מנוע מלצאת אל הפועל, וברגע שנאנס מופיע החיוב הממוני של השעה הראשונה. לפי זה יצא שההתלבטות שהצגנו בתחילת דברינו בדבר ההיגיון כאילו שעה ישתלם הקרון מובאת ברא"ש כשתי דרכים אפשריות.

ממשיך ואומר הרא"ש שיש סברא שלא ישלם תשלומי כפל וארבעה וחמישה אלא כשעת העמדה בדין, מכיוון שאם הוא מודה לפני שהוא נתפס, הוא נפטר מתשלום כפל וארבעה וחמשה. המובן הפשוט של דבריו הוא שזו ראייה לכך ששעת החיוב של הקנס היא שעת העמדה בדין. בהמשך כותב הרא"ש שיש סברא לחלק בין תשלום הכפל לתשלום ארבעה וחמשה, שהכפל ישתלם כפי שעת העמדה בדין, ואילו הארבעה וחמשה ישתלמו לפי הערך של רגע הטביחה. על כך היו לנו שתי שאלות:

1) אם לגבי הקרון שאל הרא"ש שלא צריך פסוק כדי להבין את זה, כיוון שיש לך סברא, אז צריך לומר כך גם לגבי כפל וארבעה וחמשה, ולא צריך פסוק.

---

¹¹ על פי השיעור של הרב פיינגולד שאומר את זה בשם הרב משה בלייכר.
¹² הרא"ש, פרק שביעי, אות ב'- מ"ועוד דסברא"- ועד "דטביחה ומכירה"

2) איך לטענת הרא"ש אפשר לחלק בין כפל לארבעה וחמשה, והרי הוא עצמו אמר ששניהם "אם מודה מפטר" כך שיוצא שלכאורה הם באותו גדר, של חיוב זמן העמדה בדין?

יוצא שיש שתי קושיות על היסוד הסברתי של "אי מודה מפטר".

ניתן לתרץ שהלשון "אי מודה מפטר" אינה הגדרה של זמן החיוב, אלא כוונת הרא"ש לומר שכפל וארבעה וחמשה הם תשלומי קנס. לעומת תשלום ממון, הזוקק מעשה מוגדר כדי לחייב, הרי שקנס ניתן להטיל גם בלי מעשה מחייב. "אי מודה מפטר" אין הכוונה שזהו זמן החיוב, אלא שזה לא מעשה שנדרש על מנת ליצור את החיוב. החיוב מקורו בכך שהתורה הטילה את הקנס הזה. חשוב להדגיש שאתה בעל חוב גם בזה שהתורה הטילה עליך את תשלום הקנס, אלא כל בירוניו הוא הסבר לכך שלא צריך מעשה כדי לחייב בתשלום קנס.

לדרך זו העלנו שתי אפשרויות להסביר את "אי מודה מפטר":

1) אם החיוב היה תוצאה של מעשה, אזי לעולם לא הייתה אפשרות להפקיע את החיוב על ידי הודאה, מכיוון שהוא חל על ידי מעשה, ואי אפשר לפטור עליו. ההודאה מכוונת כנגד הטלה של קנס, שלהיווצרותו לא צריך מעשה, ולכן ההודאה יכולה לפטור.

2) עצם זה שניתן להודות ולהיפטר, זאת אומרת שזה לא מגיע מצד מעשה שמחיל, כי הרי אי הודאה היא לא מעשה.

אם כן, כוונת הרא"ש, על-פי דברינו, היא שמכיוון שתשלום קנס לא צריך להיות מוחל על מעשה מסוים, אלא זו הטלה של התורה עלייך, אין אנו יודעים אם ישלם כשעה ראשונה או אחרונה, כשעת גניבה או כשעת העמדה לדין. מצד אחד, יש הגיון להצמיד אותו לקרן, אבל מאידך יש הגיון שישלם כפי השעה הלכתחילאית של תשלום הקרן, שהיא שעת העמדה בדין. לפיכך, צריך את הפסוק כדי ללמד שמשלם את הקנס כשעת העמדה לדין.

ז. ה"אור שמח"

האור שמח¹³ מבאר מה הסברא לחלק בין תשלום כפל לבין תשלום ארבעה וחמשה. עיקר תשלום הכפל הוא גם ללא מעשה, כלומר כפל מכוון למצב שייתפס הגנב עם החפץ, ולכן ברור שצריך לשלם כשעת העמדה בדין, שהיא השעה

¹³ אור שמח, דף סה' עמוד א' דיבור המתחיל - "תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה לדין".

הקלאסית של תשלום הקרן. זאת, לעומת תשלום ארבעה וחמשה שברור שמדובר במצב שאין חפץ בשעת העמדה בדין, ושעת ההתחייבות ותשלום הקרן הקלאסית היא בשעת הטביחה. (יש מקום לומר שהתחייבות הגנב בממון היא כבר האקט התשלומי בעובדת השעבוד שיצרה תורה על האדם- שעכשיו צריך פשוט לצאת אל הפועל) צמוד לרגע תשלום הקרן בא תשלום הקנס, ולכן נחייב אותך כשעת הטביחה. זוהי הסברא לחלק בין כפל לארבעה וחמשה.

נציין, שעל פי ביאורנו זה, שהרא"ש מעמת בין ההיגיון בקרן בה חויבנו לשלמה כשעת הגניבה לבין הקנס בו לא קיים חיוב זה, יצא שגם בחלק זה של דברי הרא"ש משתמש הוא בסברא שהביא בתחילת דבריו שאת חיוב הקרן מעבירים מהסוף להתחלה. ואם כן יתכן שביאורנו בתחילת חלק זה שברא"ש שמתכוון הוא להביא סברא אחרת לכך שקרן כעין שגנב, שזו השעה המחייבת איננו נכון, וגם כאן כוונתו ש"נתחייב בשעת גניבה" בגלל האילוץ שנתבאר ברישא. אולי.

ח. הבנת דברי התוספות

עד כה ביארנו בשיטת התוספות, בנוגע לשאלת החידוש של רב שהיה ברור שאין החידוש שקרן משלמים כשעת גניבה, אלא החידוש הוא שבתשלומי הקנס, כפל, ארבעה, וחמשה ישלם כשעת ההעמדה בדין. את החידוש הזה לומדים התוספות מפסוקים. מהפסוק על גזלן לומדים את הדין העקרוני שמשלם את הקרן כשעת גניבה, והפסוק בגנב מחדש שאת הכפל שמשלם בגניבה משלם כשעת העמדה בדין. הגמרא (קה.)¹⁴ מביאה מקרה של אדם שגזל שלוש אגודות, שבהתחלה שווים של כל האגודות יחד היה שווה שלושה זוזים (כל אגודה שווה זוז), ועכשיו שווים של כל האגודות שווה שני זוזים (0.66 שוויו של כל אחת), אם התזיר הגזלן שתי אגודות (1.33 זוז), האגודה השלישית שווה פחות משווה פרוטה, ויש לנו הלכה שפחות משווה פרוטה לא צריך להחזיר, אבל בכל זאת מחדשת הגמרא שיחזיר גם את שוויה של האגודה השלישית כפי שעת הגניבה, כיון שאז היא היתה שווה פרוטה, ולכן אני צריך להחזיר את זה.¹⁵ מביאה הגמרא ראייה לכך מאדם שגזל חמץ לפני פסח, ומחזיר אחרי פסח¹⁶, מותר לגזלן להחזיר את אותו החמץ, ולומר

¹⁴ פרק תשיעי, מ"אמר רבא" (שורה 15), ועד "כיוון דמעיקרא הווי שווה פרוטה בעי שלומי".

¹⁵ יש לשאול: למה צריך לכתוב דווקא שלש אגודות, והרי גם באחת יש את אותו עיקרון, שעכשיו היא שווה פחות משווה פרוטה?

¹⁶ מצב בו החמץ אינו שווה כלום, מכיוון שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה.

"הרי שלך לפניך". אולם, אם הוא לא יכול להחזיר את החמץ, ונוצר עליו חיוב ממון, יחזיר כמו בשעת הגניבה, כאשר לחמץ עוד היה שווי. מדין זה של חמץ עולים שני דינים. הראשון הוא שחובה על הגזלן להחזיר את הגזילה בחפץ הגזול, אפילו אם יש שינוי בערך הממוני של החפץ עד היותו שווה פחות מפרוטה. השני הוא שאם הגזלן לא יכול להחזיר את החפץ עצמו, והוא מתחייב ממון על החפץ, כשעת הגניבה, חיוב זה הוא גם אם עכשיו החפץ שווה פחות משווה פרוטה.

שואלים התוספות, מדוע לא הסבירה הגמרא בפשטות את הדין ש"כל הגזלנין משלמים כשעת הגזלה"¹⁷? והרי אם היינו אומרים כך, לא היה לנו את הצורך במקרה של חמץ, כי אם משלם תמיד כשעת הגניבה, אין שום סברא שלא ישלם, גם אם עכשיו אינו שווה פרוטה? משיבים התוספות שבאמת אי אפשר להסתפק בכך שכל הגזלנין משלמים כשעת הגניבה, מכיוון שבאמת יש הוא אמינא להגיד שבגלל שכרגע החפץ לא שווה פרוטה אז אולי הגזלן לא יצטרך להחזיר אותו ולכן הביאה הגמרא ראייה מתמץ שעבר עליו הפסח, שבאמת כעת לא שווה פרוטה.

היוצא מהדברים הללו הוא שחייבים להגיד שעל פי תוספות שעת היוצרות החיוב הממוני היא שעת ההעמדה לדין, כי אם זה שעת הגזלה אזי זה לא משנה אם לא שווה פרוטה עכשיו, כי סוף סוף החיוב חל בשעת הגזילה. דווקא מפני ששעת החיוב היא שעת העמדה לדין, אזי יש סברא לפטור על תשלום הקרן בחפץ גזול שברגע ההעמדה לדין לא שווה פרוטה, ולהגיד שהגזלן לא יהיה חייב להחזיר את החפץ הזה, אם כי למעשה היא נדחית.

אם כן, לפי תוספות גם אחרי שהפסוק חידש שקרן כעין שגנב, אין החידוש שבעצם החיוב נולד כבר ברגע הראשון, אלא שעל אף שאמנם נולד ברגע האחרון מכל מקום הוא יותפס על פעולת הגניבה. העיקרון הוא ששעת היוצרות החיוב הממוני היא שעת העמדה לדין, אלא שלגבי קרן יש חידוש מפסוק שמחדש שאת החיוב שנוצר עתה ישלם בקרן כשעה ראשונה, ואילו לגבי תשלומי הקנס התשלום נשאר בעינו, כלומר כמו שעת החיוב המקורית של הקרן, שעת ההעמדה לדין.

ט. הבנת שיטת רש"י

גם מדברי רש"י, לעיל, משמע שהסברא הייתה שלא משלם כשעת גניבה. ניתן להסביר זאת מכיוון שאז לא נולד כלל חיוב ממון, רק חיוב להשיב טכנית את

¹⁷ בבא קמא, פרק תשיעי, משנה א', מובא בגמרא צג.

החפץ וקמ"ל הפסוק שבעין שגנב. גם כאן נשאלת השאלה: מה קמ"ל הפסוק? האם החידוש מהותי- שבאמת נולד חיוב ממון הרגע הגניבה? או שרק כמותי- שמחייבים עתה על רגע הגניבה, על פעולת הגניבה כפעולת ממונית? ניתן להשיב על-פי הנקודות הבאות:

- 1) לפי רש"י לא מועיל פסוק בגזל שקרן כעין שגנב ללמד לגניבה. דבר זה יובן מאוד אם נאמר שכל שחדשה התורה הוא שטכנית משלם כשעת גזילה, אך בגניבה לא חידשה זו. אך אם נאמר שהפסוק בגזל מלמדנו דבר מהותי, שברגע הגזילה נוצר החיוב הממוני ונעשה בעל חוב, האם לולי פסוק בגניבה הייתי חושב שבגניבה החיוב הממוני הוא שונה ונולד רק בסוף?
  - 2) אילו לרש"י חדשה תורה חידוש מהותי, שבעצם חיוב ממון נולד ברגע הראשון ונעשה אז בעל חוב, לכאורה לא היינו לומדים מכך שקרן כעין שגנב לכך שהכפל וארבעה וחמשה יהיו כשעת עמידה בדי, והיינו אומרים שגם הם עוברים עמו כיוון שהתורה חדשה לי שהמציאות היא אחרת. החיוב נוצר במקום אחר! רק אם חידוש הפסוק תכנו העברה טכנית של הקרן מובן הוא שהתורה מעבירה רק אותו.
- וה' יאיר עינינו בתורתנו.